

मेल्डाट येदे एकात्मिक वाल विकास सेवा अंतर्गत कुपोषित
वातावरणांना आणि गरोबर व स्तनदा माता यांना बुध, अंडी,
केळी यांचा पुरवठा करणेकाऱ्हत..

महाराष्ट्र शासन
शासन निर्णय, क्र. एकाधि-२०१३/प्र.क्र.१५५/का-५
महिला व वाल विकास विभाग,
मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२
दिनांक : १४ ये, २०१२

वाचा:-१. शासन निर्णय, महिला व वाल विकास विभाग, क्र. एकाधि-२००८/प्र.क्र.५९/का-५, दि. २४.८.२००९
२. शासन निर्णय, महिला व वाल विकास विभाग, क्र. एकाधि-२०१०/प्र.क्र.११३/का-५, दि. २६.९.२०११.

प्रस्तावना:- एकात्मिक वाल विकास सेवा योजना राज्यात सन १९७५ पासून राज्यिण्यात येत आहे. या योजनेमुळे
मुलांच्या विकासात गेल्या ३ दशकात लक्षणीय सुधारणा झालेली आहे. तथापि, कुपोषणाची समस्या अद्यापही कायदम
आहे. कुपोषण नष्ट करण्यासाठी केंद्र शासन व राज्य शासनामार्फत वेगवेगळ्या उपाययोजना अमऱण्यात आल्या
आहेत. केंद्र शासनाने दि. २४.८.२००९ च्या प्रकाराच्ये संपूर्ण वाल पोषण पद्धतीमध्येच व्यापक बदल केला असून,
त्यानुरुद्धगाने शासन निर्णय दि. २४.८.२००९ अन्वये पोषणाच्या प्रमाणात व पोषण करण्याच्या पद्धतीमध्ये सुधारणा
केलेली आहे आणि लाभार्थ्यांच्या प्रकाराप्रमाणे आहाराचे प्रमाण, स्वरूप व आहाराचे दर निश्चित केलेले आहेत.
पूरक पोषण आहारासाठी केंद्र शासनाने निश्चित केलेल्या रूपये ५/- प्रति शावार्धी प्रति दिवस दरपैकी ५० टक्के
रक्कम ही केंद्र शासनाकडून प्राप्त होत असून राज्य शासनाकडून उर्वरीत ५० टक्के रक्कम उपलब्ध करून देण्यात येत
आहे. याशिवाय पोषण आहाराच्या या दरामध्ये शासनाने राज्य शासनाच्या हिस्त्यात प्रति दिन प्रति लाभार्थी रु.५/-
प्रमाणे शासन निर्णय दि. २६.९.२०११ अन्वये याढ केलेली आहे.

२. पूरक पोषण आहाराचे बरीलप्रमाणे प्रमाण व दर निश्चित घरीत असतांना, आदिवासी भागातील वाणे,
नाशिक, नंदुरवार, गढचिरोली व अभरावती वा ५ जिल्हातील १५ नवराजीवन अतिसंवेदनशील प्रकल्पातील सुमारे
३,८५,५२५ लाभार्थ्यांच्या आहाराच्या प्रमाणात व दरामध्ये इतर खोकातील लाभार्थ्यांपेक्षा राज्यशासनाने अजून रूपये
५/- किंवा रूपये २/- ने याढ केली आहे. याचा प्रामुळाने उद्देश हाच होता की, या खोकातील लाभार्थ्यांना असिरिकत
आहार आणि उच्चांक व प्रतिने भिकून तेथील कुपोषणाची समस्या नष्ट होईल. तथापि, शासन निर्णय दि.
२४.८.२००९ अन्वये निश्चित केलेले उच्चांक व प्रतिने भेळघाट खोकातील लाभार्थ्यांना देऊनही तेथील कुपोषण
संपुष्टात येत नसल्याचे अव्यवा योउया प्रमाणात कमी होत नसल्याचे निवर्णनास आलेले आहे. म्हणजेच शासन निर्णय
दि. २४.८.२००९ अन्वये आहाराप्रदीत उच्चांक व प्रतिने यामध्ये याढ करूनही आणि त्यासाठी जास्तीचा निधी / दर
देऊनही भेळघाटमध्ये अधिक चांगल्या दरांचा आहार यिळता नाही, इतर खोकातारखाच खिचडी, उसळ इ. आहार
मिळत आहे.

३. मा. मुंबई उच्च न्यायालयाने मेलघाटमध्ये फक्त गरम ताजा आहारच लाभार्थीना उपलब्ध करून घावा असे निर्देश दि. ४ मे , २०११ रोजी दिले आहेत. तेथे THR देता येत नाही, म्हणून इतर अतिरिक्त स्थानिक आहार देणे बंधनकारक आहे. सदर आहार हा बचत गटांमार्फत घावा, असे अपेक्षित आहे. परंतु, मेलघाट क्षेत्रात बचत गटांनी नकार दिस्यामुळे ४४९ अंगणवाडींमध्ये सदर आहार पुरवठा हा अंगणवाडी सेविका किंवा घटतनीस मार्फत शिजवून पुरविण्यात येतो. त्यासाठी आवश्यक असलेल्या घासांदी वस्तु काढ्युपर्स केढरेशन अधवा महिला बचत गट / महिला सेवा यांच्यामार्फत पुरविण्यात येतात. मेलघाट क्षेत्रात पूरक पोषण आहारासाठी खासलीलप्रमाणे दर निश्चित केलेले आहेत.

१. सर्वसाधारण व मध्यम कमी वजनाच्या बालकांना प्रति दिन प्रति लाभार्थी रु.५.९२
२. तीव्र कमी वजनाच्या बालकांना प्रति दिन प्रति लाभार्थी रु.८.९२
३. गरोदर स्थिया व स्तनदा माता यांना प्रति दिन प्रति लाभार्थी रु.७.९२

खरीलप्रमाणे उपलब्ध करून दिलेल्या जादा तरतुदीमधून मेलघाट क्षेत्रातील कार्यरत ४४९ अंगणवाडीयांतील लाभार्थीना अतिरिक्त आहार व जादा उभाऱक आणि प्रथिने असलेला आहार कसा उपलब्ध करून देता येईल याचाचाची बाब शासनाच्या विचारांनी होती. त्या अनुरंगाने सर्व जारीचा विचार करून शासनाने खालीलप्रमाणे निर्णय घेतला आहे.

शासन निर्णय:- मेलघाट क्षेत्रातील सर्वसाधारण व मध्यम कमी वजनाच्या बालकांना इतर क्षेत्रातील सर्वसाधारण बालकांपेक्षा प्रतिदिन रु.२/- इतका जादा दर मंजूर आहे. व तीव्र कमी वजनाची बास्तके, गरोदर स्थिया आणि स्तनदा माता यांना प्रतिदिन रु.२/- इतका जादा दर मंजूर केलेला आहे. यामधून साधारणत: ३ ग्रॅम प्रतिने व १०० ते १५० ग्रॅम उभाऱक याचा जादा पुरवठा करणे अपेक्षित आहे. यासाठी लाभार्थीना अधिकचा आहार पुरविणे आवश्यक आहे. परंतु, मेलघाट क्षेत्रात इतर क्षेत्रांप्रमाणेच खिंचडी, उसळ इ. आहार पुरविण्यात येत असल्यामुळे शासन निर्णयान्वये निश्चित केलेल्या प्रभाणात जादा आहार लाभार्थीना प्रत्यक्ष दिला जात नाही असे निर्दर्शनास आले आहे. साधारणत: खिंचडी, उसळ इ. पुरवठा करताना सर्व मुलांना (कृपेषित असो कि नसो) सरखाच आहार तयार करून बाटप करण्यात येतो. त्यात डाळी, तेल/ फोडणी याचे प्रभाणही कमी असते. त्यामुळे सदर जादा मंजूर असलेल्या तरतुदीतून लाभार्थीना वेगळ्याने दूध, अंडी व केळी आणि स्थानिक कळजभाज्या या मध्यमातून अतिरिक्त उभाऱक व प्रथिने देण्याचाचत नियोजन करण्यात आले आहे. सदर घस्तुंचा पुरवठा खिंचडी/ उसळ इ. पेक्षा वेगळ्याने होणार असल्यामुळे त्याची visibility राहील, त्याची स्वतंत्रपणे मोज करता येईल व खरोखरच लाभार्थीना अतिरिक्त आहार मिळण्याचाचत खात्री करता येईल.

त्याचप्रमाणे मेलघाट क्षेत्रात अंगणवाडीतील लाभार्थीना बचत गटांमार्फत गरज ताजा आहार पुरविण्यात येत नसल्यामुळे, बचत गटांना आहार शिजविण्यासाठी द्याव्या लागणा-या प्रति दिन प्रति लाभार्थी ५० पैसे याप्रमाणे रक्कमेची बचत होत आहे.

२. अशाप्रकारे मेलघाट क्षेत्रातील ४४९ अंगणवाडीतील सर्वसाधारण व मध्यम कमी वजनाच्या बालकांसाठी जादा मंजूर केलेल्या आहाराच्या दरामधून प्रति दिन प्रति लाभार्थी रु. १.५० इतका निधीं बाजूला काढण्यात यावा, आणि तीव्र कमी वजनाची बास्तके, गरोदर व स्तनदा माता यांना जादा मंजूर केलेल्या आहाराच्या दरामधून प्रति दिन प्रति लाभार्थी रु.२.५० इतका निधीं हा बाजूला काढण्यात यावा असा निर्णय शासनाने घेतला आहे. या एकत्रित निधीतून मेलघाट क्षेत्रातील फक्त कृपेषित बालके (मध्यम व तीव्र कमी वजनाची) आणि गरोदर स्थिया व स्तनदा माता यांना नियमितपणे दूध, अंडी, केळी स्थानिक खारेंदी करून पुरवठा करण्यात यावा. याप्रमाणे फक्त मेलघाट

(धारणी व चिखलदरा प्रकल्प) भाष्यासाठी लाभार्थी, आहाराचा प्रकार, सुधारीत दर, बचतीची रेकम आणि आहाराचे प्रमाण व स्वरूप, थाबाबताचे सुधारीत विवरण खालीलप्रमाणे राहील.

लाभार्थी प्रकार	आहाराचा प्रकार	सुधारित दर प्रति दिन प्रति लाभार्थी	आहाराचे प्रमाण व स्वरूप
६ महिने ते ३ वर्ष सर्वसाधारण बालके	गरम ताजा आहार (मा.ठच्च न्यायालय, मुंबई यांच्या आदेशाप्रमाणे)	रु.४.४२ - आहारासाठी घान्यादी वस्तु खरेदी करून गरम ताजा आहार देण्यासाठी	६०० उघ्यांक आणि १५ते १८ ग्रॅम प्रतिने
	निधी एकांत्रित करणे	रु.१.५० - बचत	-----
३ वर्ष ते ६ वर्ष पयंतीची सर्वसाधारण बालके	गरम ताजा आहार (मा.ठच्च न्यायालय, मुंबई यांच्या आदेशाप्रमाणे)	रु.४.४२ - आहारासाठी घान्यादी वस्तु खरेदी करून गरम ताजा आहार देण्यासाठी	६०० उघ्यांक आणि १५ते १८ ग्रॅम प्रतिने
	निधी एकांत्रित करणे	रु.१.५० - बचत	-----
६ महिने ते ३ वर्ष वयाची तीव्र कमी वजनाची बालके	गरम ताजा आहार (मा.ठच्च न्यायालय, मुंबई यांच्या आदेशाप्रमाणे)	रु.६.४२ - आहारासाठी घान्यादी वस्तु खरेदी करून गरम ताजा आहार देण्यासाठी	८०० ग्रॅम उघ्यांक आणि २० ते २५ ग्रॅम प्रतिने
	निधी एकांत्रित करणे	रु.२.५० - बचत	१५० उघ्यांक आणि ३ ग्रॅम प्रतिने
३ वर्ष ते ६ वर्ष वयाची तीव्र कमी वजनाची बालके	गरम ताजा आहार (मा.ठच्च न्यायालय, मुंबई यांच्या आदेशाप्रमाणे)	रु.६.४२ - आहारासाठी घान्यादी वस्तु खरेदी करून गरम ताजा आहार देण्यासाठी	८०० ग्रॅम उघ्यांक आणि २० ते २५ ग्रॅम प्रतिने
	निधी एकांत्रित करणे	रु.२.५० - बचत	१५० उघ्यांक आणि ३ ग्रॅम प्रतिने
गरोदर स्थिया व स्तनदा माता	गरम ताजा आहार (मा.ठच्च न्यायालय, मुंबई यांच्या आदेशाप्रमाणे)	रु.५.४२ - आहारासाठी घान्यादी वस्तु खरेदी करून गरम ताजा आहार देण्यासाठी	६०० ग्रॅम उघ्यांक आणि १८ ते २० ग्रॅम प्रतिने
	निधी एकांत्रित करणे	रु.२.५० - बचत	१०० उघ्यांक आणि ३ ग्रॅम प्रतिने

३. वरीलप्रमाणे भेळघाट (धारणी व चिखलदरा प्रकल्प) कोशातील एकूण ४४९ अंगणवाढ्यातील सर्वसाधारण गटातील व मध्यम कमी वजनाच्या (MUW) गटातील सुमारे ३,३९,५८२ लाभार्थीसाठी जादा मंजूर केलेल्या दरातून प्रति लाभार्थी प्रति दिन रु.१.५० याप्रमाणे निधी बाजूला काढून ठेवल्यास २५ दिवसांमध्ये (१ महिना) सुमारे ६७,३४,३२५/- इतका एकांत्रित निधी दरमहा जमा होईल. त्याशिवाय तीव्र कमी वजनाच्या (४६६०) बालकांना (SUW) आणि गरोदर स्थिया व स्तनदा माता (५५०८) यांना जादा मंजूर केलेल्या दरामधून प्रति लाभार्थी प्रति दिन रु.२.५० याप्रमाणे रक्कम बाजूला काढल्यास २५ दिवसांमध्ये (१ महिना) सुमारे ६,३५,५००/- इतका एकांत्रित निधी दरमहा जमा होईल. याप्रमाणे भेळघाट कोशातील लाभार्थीना मंजूर असलेली जादा रक्कम बाजूला काढल्यास एकूण दरमहा रु.७३.६९ लक्ष इतका एकांत्रित निधी जमा होईल.

४. भेळघाट मध्ये एकूण ४४९ अंगणवाढ्य कांवरत असून मध्यम कमी वजनाची, तीव्र कमी वजनाची आणि गरोदर स्थिया व स्तनदा माता यांची संख्या एकूण सुमारे ३५,८५३ इतकी आहे. वरीलप्रमाणे बाजूला काढून ठेवलेला रु.७३.६९ लक्ष इतका एकांत्रित निधी ३५,८५३ लाभार्थीना घाटप केल्यास प्रत्येक लाभार्थीस रु.२०५.५० इतका

निथी दरमहा प्राप्त होईल. यामधून मेलघाट कोत्रातील मध्यम कमी वजनाच्या बालकांना आणि गरोदर स्त्रिया व स्तनदा मातो यांना दिनांक १ जून २०१२ पासून आठवड्यातून २ दिवस प्रत्येकी २०० मि.ली.दूध. आठवड्यातून किमान ३ दिवस अंडी व आठवड्यातून ६ दिवस केळी (दिवसाला १ याप्रमाणे) पुरवत्त करण्यात यावा. याशिवाय वर नमूद केलेल्या बचतीमधून निथी शिल्लक राहिल्यास स्थानिक फळभाज्या खरेदी करून लाभार्थ्यांना पुरविष्यात याव्यात. सदर खरेदी अंगणवाडी सेविकेमार्केट गावपातळीवर करण्यात यावी. त्यासाठी वर नमूद केल्याप्रमाणे बाजूला काढून एकत्रित केलेला प्रति लाभार्थी दरमहा रु.२०५.५० याप्रमाणे निधी अंगणवाडी सेविकेला संबंधित बाल विकास प्रकल्प अधिकारी तथा आहरण व संवितरण अधिकारी यांनी आगांक म्हणून स्वतंत्रपणे उपलब्ध करून दयावा. म्हणजे प्रत्येक तीव्र कमी वजनाची बालके (SUW), मध्यम कमी वजनाची बालके (MUW), गरोदर स्त्रिया व स्तनदा मातो याच्या संख्येप्रमाणे प्रति महा प्रति लाभार्थीसाठी रूपये २०५.५० इतकी रक्कम वाटप करावी. अंगणवाडी सेविकांनी स्थानिक बाजारातून नियमितपणे तांने (fresh) दूध, अंडी व केळी खरेदी करून लाभार्थ्यांना यांचा नियमितपणे पुरवत्त करावा. या कार्यवाहीमध्ये संबंधित मुख्यसेविका आणि बाल विकास प्रकल्प अधिकारी यांनीही जातीने लाई घालून या नवीन कार्यपद्धतीप्रमाणे लाभार्थ्यांना नियमितपणे दूध, अंडी व केळीचा पुरवत्त होत आहे किंवा नाही याची दक्षता घेणे व त्यावर नियंत्रण ठेवणे बंधनकाऱ्यक राहील. त्यासाठी अंगणवाडी सेविकांना त्याच्याकडील कुपोषित भुजांच्या, गरोदर स्त्रिया व स्तनदा मातांच्या संख्येप्रमाणे मासिक निथी वाटप करण्याची व या योजनेची अंमलबजायणी करण्याची जवाबदारी ही संबंधित आहरण व संवितरण अधिकारी तथा बाल विकास प्रकल्प अधिकारी यांची राहील.

५. या कार्यवाहीसाठी उपलब्ध तरतुदीमधूनच आणि शासन निर्णय, दि. २६.६.२०११ अन्वये मंजूर केलेल्या आहाराच्या दराच्या मर्यादेतदृश खार्द भागविष्यात येणार असल्यापूर्वे आणि त्यासाठी कोणतीही स्वतंत्र तरतुद उपलब्ध करून देण्यात येणार नसल्यापूर्वे मेलघाट कोत्रातील धारणी व चिक्कलदरा या प्रकल्पातील लाभार्थ्यांना वरीलप्रमाणे सूधारीत आहार पद्धतीने पुरवत्त करण्यासाठी शासनावर कोणताही आर्थिक भार पडणार नाही याची दक्षता संबंधित आहरण व संवितरण अधिकारी तथा बाल विकास प्रकल्प अधिकारी यांनी घ्यावी.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

व. नंद

(वन्दना कृष्ण)

प्रथान सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

मा.मंत्री, महिला व बाल विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई.

मा.राज्यमंत्री, महिला व बाल विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई.

मा.मुख्य सचिव, महाराष्ट्र शासन, मंत्रालय, मुंबई.

प्रथान सचिव, आदिवासी विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई.

प्रथान सचिव, महिला व बाल विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई.

आयुक्त, महिला व बाल विकास आयुक्तालय, (एकाधिकरी), पुणे.

आयुक्त, आदिवासी विकास, नाशिक

मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद, अमरावती

उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद, धारणी / चिक्कलदरा, जिल्हा अमरावती

प्रकल्प अधिकारी, एकाधिकरी आदिवासी विकास प्रकल्प, धारणी, जि.अमरावती

महालोदापाल, लेखा व अनुज्ञेयता, महाराष्ट्र-४/२, मुंबई/नागपूर

जिल्हा कोषागार अधिकारी, अमरावती.

सहाय्यक संचालक, लेखा, महिला व बाल विकास आयुक्तालय, पुणे

बाल विकास प्रकल्प अधिकारी, धारणी / चिक्कलदरा, जिल्हा अमरावती

किंत विभाग, मंत्रालय, मुंबई.

कक्ष अधिकारी, का.४, महिला व बाल विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई तात्काळ कार्यवाहीसाठी.

सर्व अधिकारी व कार्यासने, महिला व बाल विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई.